

Kirjat

Piketty for dummies

Thomas Piketty: A Brief History of Equality. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 2022, 274 s. ISBN 978-0-674-27355-9

Thomas Piketty on ranskalainen taloustieteilijä, joka on tullut kuuluisaksi internetistä löytyvän *World Inequality Database* -projektin yhtenä johtotähtenä ja kahden laajaa huomiota herättäneen taloudellisen eriarvoisuuden kehitystä analysoivan yli tuhat sivuisen kirjanjärkeen kirjoittajana. Näistä ensimmäinen oli *Pääoma 2000-luvulla* (Into, 2014; ranskankielinen alkuteos 2013). Se tarkasteli Yhdysvaltoja ja Eurooppaa. Toinen, *Capital et idéologie* (Editions Seuil 2019, englanninnos 2020 ja suomenos tekeillä), puolestaan laajensi tarkastelun globaaliksi. Tässä arvosteltavana oleva teos on tiivistetty versio mainittujen teos-

ten keskeisistä löydöksistä ja eriarvoisuuden vähentämiseen tähtäävästä toimintaohjelmasta. Se on *Piketty for dummies*: lue se, eikä kahvipöytäkeskustelussa kukaan huomaa, että et ole lukenut niitä paksuja kirjoja.

Pikettyn kirjojen erityispiirteitä ovat, että ne ovat sujuvasti kirjoitettuja ja perustuvat parhaaseen saatavilla oleviin taloushistoriallisiin aineistoihin, joita on tuottanut ja edelleen tuottaa laaja kansainvälinen tutkijaverkosto. Niiden aikajänne on kattava, usein 1800-luvulta tai 1700-luvulta nykypäivään ja paikoin pidempikin. Perspektiivi on globaali, mutta myös maakohtaiset erillisanalyysit ja vertaileva tutkimus ekonometrian ja kvantitatiivisen sosiologian normaalein menetelmin menetelmin onnistuvat. Lisäksi mukana on tasa-arvon lisäämiseen tähtäävä reformiohjelma. Se on luultavasti syy siihen, että Pikettyn ensimmäisen kirjan saama megajulkisuus, joka perustui sen taloushistorialliseen yliveritaisuuteen aiempiin tutki-

muksiin nähden, ei ole saanut mediassa läheskään ansaitsemaansa jatkoa. On nimittäin olemassa vahvoja toimijaryhmiä, jotka mieluiten vaikenisivat tasa-arvon lisäämisen tavoitteista.

Pikettyn teos perustuu ajatukselle, että yhteiskuntakehityksen isona linjana 1700-luvun lopusta nykypäivään on ollut eliniän odotteen piteneminen, materiaalien resurssien paraneminen ja tasa-arvon lisääntyminen, mutta prosessi on ollut kaikkea muuta kuin lineaarinen. Pohjoisen pallonpuoliskon lännessä (USA, Englanti, Ranska, Saksa ja Ruotsi) taloudellinen eriarvoisuus oli suurta 1900-luvun alkuun asti huolimatta Ranskan ja USA:n vallankumousten julistuksista vapaudesta, tasa-arvosta ja veljeydestä sekä orjuuden lakkauttamisesta. Sen jälkeen maailmansodat, hyvinvointivaltion rakentaminen ja progressiivinen verotus vähensivät eriarvoisuutta radikaalisti, kunnes se alkoi taas 1980-luvulta alkaen lisääntyä.

Jos väestöt jaetaan Pikettyyn suosimalla tavalla köyhiin (50 prosenttia väestöstä), patrimonialiseen keskiluokkaan (40 prosenttia) ja rikkaisiin (10 prosenttia), eriarvoisuuden kaudet jäsentyvät seuraavasti Ranskassa, joka tässä suhteessa edustaa myös muita länsimaita: Ensimmäiseen maailmansotaan saakka rikkain 10 % omisti 85 % varallisuudesta. Vuoteen 1980 mennessä tämä osuus oli pysynyt suurena, mutta vähentynyt 50 prosenttiin kasvaakseen taas 55 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. Köyhimmän 50 prosentin varallisuudessa ei juuri tapahtunut muutosta: sen osuus kasvoi jakson aikana parista prosentista vajaaseen 5 prosenttiin kokonaisvarallisuudesta. Varsinainen muutos tapahtui siis rikkaiden ja köyhien väliin jäävän 40 prosentin varallisuudessa. 1900-luvun alussa sillä oli vain 13 prosenttia kokonaisvarallisuudesta, mutta osuus kasvoi vuoteen 1980 mennessä 40 prosenttiin ja on sen jälkeen stabilisoitunut tai alkanut hitaasti vähentyä.

Orjuuden ja säätyhierarkioiden purkautumista ei siis ole seurannut tasa-arvoinen yhteiskunta vaan uusi mekanismi, jolla eriarvoisuus uusinnetaan. Olennaisessa asemassa siinä ovat omistussuhteet ja valikoituminen koulutukseen. Koulutuksen suhteen pysähtyvin esimerkki on Yhdys-

vallat. Vuonna 2018 vain noin 30 prosenttia köyhimmän kymmenyksen lapsista ja jopa 90 prosenttia varakkaimman kymmenyksen lapsista aloitti korkeakouluopinnot. Muut kahdeksan desiliä sijoittuivat näiden ääripäiden väliin niin, että korkeakouluopinnot olivat sitä yleisempiä mitä enemmän varallisuutta vanhemmilla on. Vastaavasti Ranskassa julkinen valta investoi vähiten koulutusta hankkivan 10 prosentin koulutukseen noin 70 000 euroa mutta eniten kouluttautuvan 10 prosentin koulutukseen noin 250 000 euroa opiskelijaa kohden. USA:lle ja nyttemmin myös Englannille ominaisen lukukausimaksumuurin puuttuminen ei siis sekään takaa tasa-arvon lisääntymistä, vaan myös Ranskassa julkinen valta tekee koulutuksen alueella tulonsiirtoja köyhiltä rikkaille. Näin tapahtuu myös Suomessa, vaikka Piketty ei tätä mainitsekaan. Myös meillä maisterin lapsen todennäköisyys päätyä korkeakoulutukseen on neljä kertaa suurempi kuin ei-maisterin lapsen - ja vaikka korkeakoulutus ei tee rikkaaksi, se on tunnetusti tie patrimonialiseen keskiluokkaan.

Globaalisti eriarvoisuus on lisääntynyt melko tasaisesti aina 1980-luvulle saakka. Vuonna 1820 maapallon väestön rikkaimman 10 prosentin keskitulo oli neljä kertaa suurempi

kuin köyhimmän 50 prosentin. Eriarvoisuus lisääntyi kolonialismin aikana saavuttaen huipputason vuonna 1950 jolloin rikkain kymmenys ansaitsi keskimääräisesti 16-kertaisesti sen minkä köyhin puolikas. Tämä taso säilyi 1980-luvun alkuun ja alkoi sen jälkeen vähetä niin että suhde puolittui päätyen lukuun 8 vuonna 2020. Tämä kolonialismin purkautumisen ja uusliberalistisen globalisaatioaallon tulos on merkillä pantava, mutta se ei anna aiheita rajattomiin riemunkiljahduksiin, sillä yhteiskuntien sisäinen eriarvoisuus on suurta erityisesti köyhän etelän ja Lähi-idän yhteiskunnissa eikä osoita vähenemisen merkkejä läheskään kaikkialla.

Mitä on tehtävä? Pikettyn mukaan OECD-maiden uusliberalismi ei ole ratkaisu. Niin sanottu Washingtonin konsensus vannoi pääomien globaalin liikkuvuuden lisäämisen, valtiosektorin pienentämisen, talouden liberalisoinnin ja sääntelyn kaikkinaisen purkamisen nimiin. Tulokset ovat nähtävillä viimeisen neljän vuosikymmenen ajalta: eriarvoisuus on taas alkanut lisääntyä, ympäristökriisi ei ole hallinnassa, progressiivista verotusta on purettu, mikä vähentää valtioiden resursseja ja heikentää niiden toimintakykyä, ja kaikkein rikkain väki käyttää veroparatiiseja välttääkseen vähätkin

jäljellä olevat verot. Ei ihme, että Perusuomalaisten kaltaisia uuskonservatiivisia vastaliikkeitä nousee kaikkialla. Piketty kuitenkin kuittaa ne olankohautuksella, koska hänen mukaansa ratkaisut edellyttävät uudistusmielistä näköalaa ja valmiutta kansallisvaltiorajat ylittäviin ratkaisuihin, olivat ne sitten federalistisia (mm. EU) tai globaaleja. Varsinainen vääntö globaalilla näyttämöllä käydään siksi Kiinan edustaman diktatorisen sosialismin ja Pikettyn suositteleman demokraattisen sosialismin välillä. Tila ei riitä jälkimmäisen ohjelman käsittelyyn, mutta tässä jokunen iskulause näytteeksi: veroparatiisit kuriin, voimakkaasti progressiivinen omaisuus-, palkka- ja perintöverotus, talouden globaali hallinta, 120 000 euron kansalaisperintö kaikille, palkansaajarahastoille puolet yritysten hallituspaikoista, kolonialismin vaurioiden jälleenrakennusohjelma sekä ympäristötuhon torjumisen ottaminen vakavasti.

Yhteenveto edellä sanotusta: kaikkien yhteiskuntatieteiden tutkintovaatimuksiin, ylioppilaslajiksi ja mukaan mielenosoituksiin. – Jos kirjan lukemisen jälkeen vielä kokee syventämisen tarvetta, se onnistuu lukemalla ne kaksi tämän arvostelun alussa mainittua yli tuhat sivuista järkälettä. Oikoteitäkin on. Ensimmäiseksi

ilmestyneeseen niitä tarjoavat Jesper Roineen lyhyt kirja *Thomas Pikettyn Pääoma 2000-luvulla. Kooste ja pohjoismaisen näkökulma*. (Art House 2014) ja Pekka Kososen laaja arvostelu *tiede & edistys* -lehden numerossa 3/2015. Jälkimmäiseen puolestaan johdattavat Juhana Vartiaisen esittely *Kansantaloudellisen aikakauskirjan* numerossa 1/2020, *tiede & edistys* -lehden teemanumero 1-2/2022 ja Jukka Gronowin artikkeli *Poliittinen talous* -lehden numerossa 1/2023.

Risto Heiskala

Gaian politiikka

Bruno Latour: Matkalla Maahan – Poliitiikka ja uusi ilmastojärjestys. Vastapaino, Tampere, 2022. 159 s. ISBN 978-951-768-888-8

Matkalla maahan on Vastapainon julkaisema suomennos Bruno Latourin esseestä, jossa hän maalailee politiikan mahdollisuutta ilmastonmuutoksen ja erilaisten populististen ja äärioikeistolaisten liikkeiden nousun maailmassa. Kirja tuo suomenkieliseen keskusteluun Latourin myöhemmän tuotannon aiheita, eikä se niinkään kiinnity empiriseen tutkimukseen, vaan pohtii ajankohtaisia

teemoja Latourin aiemman tuotannon valossa. Mietin lukiessani, että sama ajattelija, jonka mukaan toimijaverkosto-teoreettisen tutkimuksen tuli olla muurahaismaista ja hidasta, yksityiskohtien ja materiaalisuuden kanssa maata pitkin parkertamista (ks. *Reassembling the Social*, Oxford UP, 2005, s. 25), on itsekin matkannut kauas tästä tavoitteesta. Ehkä kyse on panosten ja puheenaiheiden muuttumisesta, tai ehkä yksi muurahainen ei yhden elämän aikana ehdi kaikkialle minne haluaisi. Tai ehkäpä paikallisuus, materiaalisuus ja maan kamara eivät koskaan olleetkaan yhtä ilmiselviä lähtökoh-
tia kuin mitä muurahaisvertaus antaisi ymmärtää.

Kirja antaisi viitteitä jälkimmäiseen tulkintaan, sillä sen läpi kulkeva kysymys kuuluu: Mikä on tuo maa, jota kohti olemme matkalla? Tai ehkäpä pikemminkin missä se on – kirjan ranskankielinen nimi *Où atterrir?* kääntyy suurin piirtein "mihin laskeutua". Teos lähtee liikkeelle Trumpin presidentinvaalivoitosta vuonna 2016, jossa Latourin mukaan tiivistyy kolme ilmiötä: sääntelyyn purkamiseen pyrkivä politiikka, eriarvoisuuden kasvu maailmanlaajuisesti ja pyrkimykset kieltää ilmastonmuutos. Näiden kaikkien hän katsoo olevan oireita siitä, että ilmastonmuutoksen myötä kukin maapallol-